

Dosya:
ANKARA

ULUS HEYKELİ

Hasan Tahsin BENLİ

Ankara'nın, belki de Türkiye'nin en önemli ve bilinen heykeli, Mustafa Kemal Atatürk'ün kurduğu cumhuriyetin temeli olan TBMM binası (bugünkü TBMM Müzesi) önüne dikilen Ulus Heykeli'dir.

O dönemdeki adıyla "Zafer Abidesi", **Yeni Gün** gazetesi sahibi Yunus Nadi'nin kişisel çabaları ve Ankaralıların parasal katkılarıyla yaptırıldı. Bu amaçla, kampanyayı yürütmek üzere bir yurttaş komitesi kuruldu. Kampanyayı bizzat yürüten Yunus Nadi, tüm Ankaralıları bu iş için seferber etmişti. Anıt için yaklaşık seksen bin liralık bir fon ayrıldı.

Naşit Hakkı Uluğ, **Hemşehrimiz Atatürk** isimli eserinde Yunus Nadi'nin bu yoğun çabasını şu şekilde anlatmıştır:

"Ankara Belediyesi, pek dar mali ve teknik imkanları ile elinden geleni yapıyordu, fakat her gün teknik bir güçlük çıkıyordu; harita üzerinde çizilen çizgilerle, beş-altı yolun açıldığı bu meydanımsı yerin yol kotları tatbik edilince farklar çı-

kıyor, kaidenin temeli ve etrafı için yapılan hesaplar ve krokiler uymuyordu. 1927 baharından beri, bu güçlüklerin bir an önce halline uğraşılıyordu."

Heykelin yerinin belirlenmesi ile ilgili çalışmalar tüm hızıyla sürerken, heykelin yapımı için bir yarışma açılması ve bu yarışmaya katılacaklar için şartname hazırlanmasına karar verildi. Yarışmanın süresi 25 Temmuz 1924'de sona eriyordu. Bununla birlikte, yoğun talep nedeniyle bu süre 31 Aralık 1924'e kadar uzatıldı.

Bu amaçla şartname, bir yüzü eski Türkçe, diğer yüzü ise Fransızca olarak hazırlandı. "Yeni Gün'ün Teşebbüsü ile Ankara'da Büyük Millet Meclisi Önünde Rekzi Mükarrer Zafer Abidesi İçin İcra Edilecek Müsabaka Hakkında Bazı İzahat" adı verilen şartnamede önce yapılacak heykel tanımlandı, daha sonra da böyle bir heykelin dikilmesindeki amaç geniş bir biçimde anlatıldı. Yarışmaya katılacaklara bir fikir vermesi ve yeni savaştan çıkmış bir ülkenin psikolojisi ile

bu savaşın önderi Mustafa Kemal'i tanımlamak amacıyla İstiklal Savaşı'na göndermeler yapılarak şu görüşlere yer verildi:

"Diğer yandan, yerlisinden yabancılarına istekli olan tüm sanatçılara yarışmaya katılma olanağı sağlamak ve anıtın niteliği konusunda fikir vermek amacıyla bu duyuru yayımlanmıştır.

Söz konusu heykel, esas olarak, halkın yüce zaferinin ruhunu, bu mücadelede önderlik etmiş olan büyük kurtarıcı Mustafa Kemal Paşa'nın kişiliğinde canlandırmalıdır. Bu bağlamda, anıt, gelecek nesillerin atalarının bir zamanlar Türkiye'nin bağımsızlığı için verdikleri mücadeleyi açık ve net olarak algılayabilecekleri biçimde tasarlanmalıdır.

Bu nedenledir ki, öncelikle Kurtuluş Savaşı'nın yüce ruhunun temsilcisi ve bu mücadelenin kaynağı milli duyguların imgesi olan Mustafa Kemal Paşa'yı tasvir eden bir anıtın gerçekleştirilmesi önerilmektedir.

Bu koşullara uymak kaydıyla, sanatçılar anıtın niteliği konusunda özgürdürler. Kaide üzerinde betimlenecek kabartma ve levhalarda milli mücadele ruhunu ifade etmelidirler.

Aşağıdaki satırlar, sanatçılara meydana getirecekleri eser hakkında sağlıklı bir fikir vermek ve özellikle Türklerin milli mücadelesine ilişkin temel ayrıntıları bilmeyen yabancı sanatçılar için yazılmıştır.

Türk milletinin bağımsızlık mücadelesi, tarihteki tüm mazlum milletlerin savaşmaları gibi, son derece zorlu ve çetin şartlarda cereyan etmiş, insanüstü çabalar sonucu zaferle sonuçlanmıştı. Türk halkı karşısında manevi düşman olarak tüm Avrupalı güçleri, maddi düşman olarak da cihan harbinden hiçbir zarar gör-

memiş, taze, güçlü Yunan ordularını görmekteydi.

Bu ordunun Anadolu'ya girişi müttefik devletlerce destekleniyor ve İzmir'e çıkarma yapmasına otanak sağlanıyordu. Gerekli herşeye sahipti: Para, büyük savaş teçhizatı, müttefik devletlerin güçlü manevi desteği... Tek kelimeyle savaşı kazanmak için herşeye sahipti.

Bu büyük güçlerin karşısında, Türk milletinin durumu ne idi? Düşmanlar tarafından kuşatılmış, altı yüzyıl boyunca merkezi örgütlenmeden yoksun kalmış, silahları ve askeri teçhizatı alınmış, parasız bir devlet... Ayrıca, son on yılda birbirini izleyen üç savaşın ardından bitap düşmüş, Harb-i Umumi de verdiği sayısız kayıplar nedeniyle iflahı kesilmişti.

İşte bu içler acısı durumdaki kahraman Türk milleti, içinden çıkılmaz güçlüklerle dolu bir mücadeleye daha atılıyor, bu defaki amansız bir ölüm kalım savaşıydı. En iyimser sözle bile gerçekleşme şansı çok zayıf olan bu zafere, Türk milletinden başka kimse inanmıyordu. Hiç kimse, hatta Türk aydınlarından halkın ruhundaki bağımsızlık ateşiyle henüz yanıp tutuşmamış olanlar dahil, bu mücadelenin böylesine parlak bir zaferle sonuçlanacağına inanmıyordu. Buna rağmen, Kurtuluş Savaşı kahramanı Mustafa Kemal'in çevresinde kenetlenmiş olan Anadolu Türkleri, insanüstü bir cesaretle üç yıl boyunca bütün güçleriyle her türlü engele karşı, durmaksızın mücadele verdiler. Sonunda unutulmaz, tarihte eşine az rastlanır bir zafer kazandılar ve Yunan ordularını bozguna uğratarak birkaç gün içinde mazlum bir toplumun ellerine geçirilmek istenen esaret zincirini kırmış oldular.

Türk toplumunun üç yıl boyunca tü-

« یکی کون » ک تبئیه

آفرهده بوبرک ملت مجلسی اورکده رکزی مفره

ظفر آبدہ سی

ایچون اجرا ایدہ جانہ

مسابقہ عقنہ

بعض ایضاعات

NOTICE

SUR LE

CONCOURS

concernant le monument à ériger à Angora

par l'initiative du journal „Yeni-Gün“

en commémoration de la

Victoire Nationale

استانبول
 مطبوعہ عثمانیہ
 ۱۳۲۰

1921
 M. AHMED HUSSEIN OZ
 CONSTANTINOPLE

“Yeni Gün”ün Teşebbüsüyle Ankara’da Büyük Millet Meclisi Önünde Rekzi Mukarrer ZAFER ABİDESİ İçün İcrâ Edilecek Müsâbaka Hakkında Bazı İzâhât isimli risalenin Osmanlıca ve Fransızca kapakları

kenmez bir enerji ve sönmek bilmeyen bir tutkuyla sürdürdüğü bu kutsal mücadele, yalnızca Avrupalılar ve Yunanlılara karşı değildi, Türk halkı iki cephede savaşıyordu; dışarıda Avrupalı müttefikler ve Yunanlılara karşı politik ve askeri mücadele, içeride ise kendi geçmişinden gelen tiranlık ve istibdada karşı verilen mücadele... Bir yanda düşman orduları ve tuzakları, diğer yanda yüz yıllardır kutsal hükümdar olarak kabul edilmiş olan, boyundurukları altındaki halkın emeğinin meyvelerini sorumsuzca saçıp savuran, halkın kanını emen Osmanlıların

tutku ve emelleri. Bu durumda, iki ateş arasında kalan Türk halkı her iki cephede de savaşmak durumunda kaldı. İzmir için mücadele verdiği sırada, aynı zamanda düşmanla işbirliği yapan Osmanlı idaresinin İstanbul’da düzenlediği komploya karşı direndi. Anadolu halkı moralini ve cesaretini asla kaybetmeden aynı azim ve şevkle her iki cephede de mücadelesini sürdürdü. Türk halkı iki tarafta da verdiği savaştan zaferle çıktı: İzmir’de Yunanlıları denize döktü, İstanbul’da saraylıları sınır dışı etti.

Mamafih, iki cephede de kazanılan bu

büyük zafer pahalıya mal oldu. Üç yıl boyunca Anadolu halkı kendini her türlü mahrumiyete alıştırdı. Tüm varlığını, mallarını, refahını ve hayatını bu yüce amaç uğruna feda etmekten kaçınmadı. Yollar yoktu, kuruldu; nakliyat kadın ve erkeklerin sırtında gerçekleşti. Ergenekon destanındaki gibi dağların yarıldığı- nı söylemek belki abartı olacaktır; ancak, bu mücadelenin dağlara ve devlere karşı verildiğini iddia etmek abartı sayılmayacaktır.

Vatansever Anadolu halkı tüm bu güçlüklerin üstesinden geldi, mucizeler gerçekleştirdi ve şimdi zaferini pekiştirmek, sosyal refahı ve ekonomisinin yeniden yapılanmasını sağlamak için yeniden fethettiği bu topraklarda sessiz ve yoğun bir çalışmaya girişti.

Bu bakımdan, mücadelenin bu iki yanını da dikilecek olan anıtta canlı bir şekilde ifade etmek gerekmektedir."

Yarışma şartnamesinde, Kurtuluş Savaşı'nın önderi Mustafa Kemal de "milli kahraman" olarak tanımlanarak ve şu şekilde anlatıldı:

"Mustafa Kemal Paşa'nın, bu çift yönlü savaşın mücadeleci ruhunu kişiliğinde barındırdığı söylenebilir. Bu politik ve askeri zaferlerin önderinin başarısının en önemli kaynağı şu prensip olmuştur: "Anadolu köylüsü Türkiye'nin gerçek sahibidir."

Milli kahramanımız, orta boylu, dengeli ve güvenli bir duruşa sahip, açık mavi gözlü olup, geniş bir alın ve sempatik bir havası vardır. Ünlü bir savaş adamının güçlü ve yaratıcı ruhuna sahip olmakla beraber, davranışlarında dünyanın en mükemmel adamına yakışmayacak olan kibir ve gururdan eser yoktur. Nezaket, sadelik, ahenk ve doğallık O'nun tar-

zının temel özelliklerini oluştururlar."

Şartnamede ayrıca, yarışma sonucunda verilecek ödüller de şu şekilde belirtildi:

"Komite, sunulan projeler içinden üzerinde mutabık kalınan birini seçecek ve eser sahibine 7.500 TL. (=75.000 FF) verecektir. Diğer yarışmacıların emeklerini de ödüllendirmek amacıyla aşağıdaki ödüllerin de verilmesi kararlaştırılmıştır. İkinciye 1000 TL, 3., 4. ve 5.'ye 500 TL. (herbiri için)"

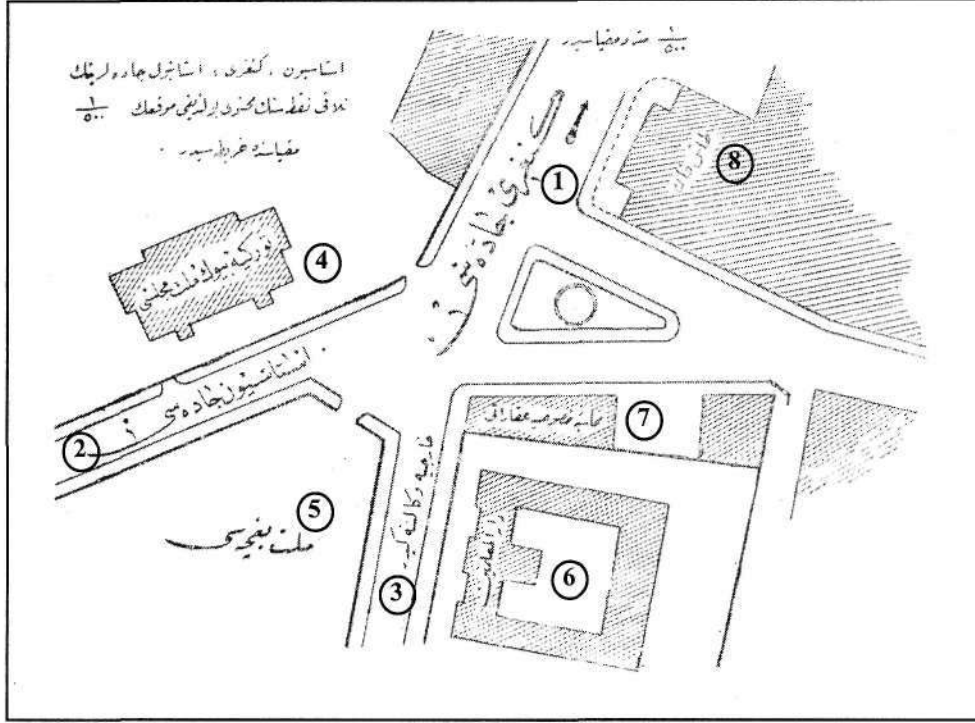
Şartnamede, "daha ayrıntılı bilgi edinmek ve hazırlanmış projeleri bitirmek için Ankara'da Yeni Gün Gazetesi yönetimi aracılığıyla Anıt Komitesi'ne başvurulması" da istendi.

Yarışma şartnamesinin en ilginç ve bizce çok önemli olan yanı ise Heykel ile ilgili olarak yapılan tanımlamadır. Şartnamede Heykel şu şekilde tanımlandı:

"Bu iş için kurulan özel komite, dikilecek olan anıtın formuna ilişkin alternatifler üzerinde görüş alışverişinde bulduktan sonra, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın bir kaide üzerinde ayakta, sivil giyimli bir cumhurbaşkanı olarak tasvir edilmiş, doğal büyüklükte bir bronz heykelinin dikilmesine karar verdi."

Görüldüğü gibi, Ulus'ta bulunan Atatürk Heykeli yarışma için hazırlanan şartnamede bugünkü görünümüne uygun bir biçimde tasarlanmamıştı. Heykelin bugünkü biçiminde, Mustafa Kemal at üzerinde ve asker giysisi olarak tasvir edilmiş olmasına rağmen şartnamede sivil giyimli ve ayakta bir cumhurbaşkanı olarak tasvir edilmesi istenmişti.

Heykelde yapılan değişikliğin dönemin siyasi atmosferinden kaynaklandığını düşünüyoruz ve bu durumun araştırmacılar tarafından dikkate alınacağını ve ne-

"İstasyon, Kengiri, İstanbul Caddelerinin Telâki Noktasının Muhtevî Bulunduğu Mevkiin 1/500 Mikyasında Haritasıdır."

1. Kengiri Caddesi; 2. İstasyon Caddesi; 3. "Hariciye Vekâleti'ne Gider", 4. Türkiye Büyük Millet Meclisi; 5. Millet Bahçesi; 6. Dâr-ül-muallimîn; 7. Muhâsebe-i hususiye Akarâtı; 8. Taşhan

denlerinin ortaya konulacağını umuyoruz.

Ulus Heykeli yarışmasına gönderilen projeler içinden Heinrich Krippel'in projesi beğenilerek yapılmaya başlandı.

Ulus Heykeli, 24 Kasım 1927 Perşembe günü yapılan bir törenle açıldı. Naşit Hakkı Uluğ açılış törenini şöyle anlatmaktadır:

"Yunus Nadi Bey bir program hazırlamış, büyüklerin tasvibini almıştı. Müteşebbis Heyet namına diye ilk konuşmayı kendisi yapacak, O'nu Milli Mücadele esnasında İstanbul'daki vatansever gazete-

lerin başında bulunan **Vakit Gazetesi**'nin başyazarı Asım Us'un nutku izleyecek ve sonunda Ankara şehrinin kıvancının ifadesi şerefi, Şehir Meclisi'nin en genç üyesi sıfatı ile bana verilecekti. Meclis'te Başkan Kazım Özalp'in odasında tam bu karar varılmış idi ki, kapı aralandı; milli şair Mehmet Emin Yurdakul, gözleri yaş içinde "girebilir miyim?" diyordu. Milletvekili, hepimizin sevip saydığı büyük Türk şairi, ertesi gün yapılacak büyük açılış töreni için uzunca iki şiir yazmış, bunları bizzat okumak için programda yer istiyor-

du. Arzusu tabii karşılandı, Türk şairi odadan ayrılırken heyecanından ağlıyordu."

Heykelin yapımının öncüsü Yeni Gün Gazetesi sahibi Yunus Nadi açılış töreninin ilk konuşmacısıydı. Yunus Nadi yaptığı kısa konuşmada şunları söyledi:

"Büyük zaferden sonra böyle bir anıt yapılması için **Yeni Gün**'ün ortaya attığı teklifin çevresinde toplanan komitenin çağrısını bütün ulus canla başla benimsedi. Komite, ortaya, ulusun bu güven ve inancına değer bir yapıtı çıkarabilmek için çalıştı ve sonunda işte bu anıtı yükseleterek ulusun beğenisine sunmayı başardı. Anıt Komitesi, görevini iyi yapmak için, iyi niyetli çalışmış olmakla öğünür ve gördüğü içten yardımlardan ötürü tüm ulusa bütün içtenliği ile şükranlarını sunar. Bu şükranlarımızı bugün de heykelin altında açıkça belirtirken, aslında ulusun yapıtı olan ve ulusun olan bu anıtın simgelediği ulusal anlamı yinelemekten kendimi alamıyorum. Bu anıt, her ne güçlük karşısında olursa olsun varlık ve bağımsızlığımızın her yola başvuru olarak savunulacağını ve türlü kutsal savunmaların kesinlikle başarı kazanacağını ve muzaffer olacağını vurgulayan bir gerçeğin taşa ve tunca dökülmüş ifade ve hitabesidir."

Yunus Nadi'nin Anıt Komitesi Başkanı sıfatıyla yaptığı bu konuşmanın ardından şair Mehmet Emin Yurdakul, bu anıtın açılışı için yazdığı "Kavminin Bir İdam Günündeydi ki..." adlı şiirini okudu. Şiirin ardından Kazım Özalp, Türk bayrağı ile sarılı anıtın kurdelesini keserek açılışı yaptı.

Ulus Zafer Anıtı'nın odağında ana kaide üzerinde Sakarya adlı atına binmiş

olan Mustafa Kemal askeri giysiler içinde yer alır. Heykelin çevresinde ise arkada ve ön iki yanda birer heykel bulunur. Bunlardan biri mermi taşıyan kadındır.

Açılış günü anıtın kaidesinin en üst kenarına çepeçevre şu yazı konmuştur:

"Türk milleti, muzaffer istihlas ve istiklal cidalini ve muazzam asri inkılaplarını, en manidar bir remz ile, en iyi ifade edebilecek şekli, yukarki hakiki timsalde bulur."

Anıtın ön cephesinin üstünde ise şu yazı yer almıştır:

"Artık badema, sinei millette bir ferdi mücahit olarak çalışacağım. 8 Temmuz 1919, Erzurum."

"Bulunur kurtaracak bahtı kara maderini"

Kaidenin sağ tarafında;

"Düşman ordusunu vatanın harimi ismetinde boğarak, behemahal naili halas ve istiklal olacağız. 6 Ağustos 1919"

Kaidenin sol tarafında ise;

"Düşmanın anasına aslıyesi imha edilmiştir. Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri. 1 Eylül 1922" yazmaktadır.

Naşit Hakkı Uluğ, anıtın açılışını anlatırken şunları yazmaktadır:

"Abidenin büyük bir Türk bayrağı ile gece örtülmesini hatırlıyorum. İtfaiyenin merdivenine tırmanarak örtüyü Krippel ile koca abidenin üzerine örtüyoruz, kordolar öyle tertipleniyor ki, bir anda bütün örtü birden sıyrılıp açılacak ve abide tüm azameti ile meydana çıkacak. Mareşal üniforması ile Gazi Mustafa Kemal, batya, batı ufuklarına bakacak.

Ertesi günü, daha gün doğarken köylüsü, kentlisi ile bütün Ankara halkı 'Hakimiyeti Milliye Meydanı'nda toplanıyor, davullar, zurnalar çalınıyor, kılıç şakırtıları ve 'yaşa Mustafa Kemal Paşa' sesleri

beş yoldan meydana gelenlerin hançeresinden yükseliyordu."

ABD'nin eski Ankara Büyükelçisi General Charles H. Sherrill Ulus Heykeli'ni ilginç bir biçimde yorumlamıştır:

"Şehirde tunçtan yapılmış birkaç heykel vardır. Bunların en dikkati çeken, Millet Meclisi binasının hemen üstündeki caddede bulunan (Ulus Meydanı) Gazi'nin at üstündeki heykelidir. Gazi savaş atının üstüne oturmuş, 1921 yılında Ankara'da işitilen Yunan toplarının seslerini kıpırdamadan dinliyormuşçasına Anadolu ovalarına bakıyor bu heykelde. Bu heykeli seyrederken, O'nu, hükümet merkezi Ankara'yı kurtarmak için 22 günlük Sakarya Savaşı'na atılırken veya bir yıl sonra düşmanın Eskişehir'den Afyon'a kadar uzanan kuvvetli hatlarını parçalamaya ve Yunanlıları İzmir'de denize dökmeye giderken görür gibi olursunuz.

Heykelin üçgen şeklindeki kaidesinin

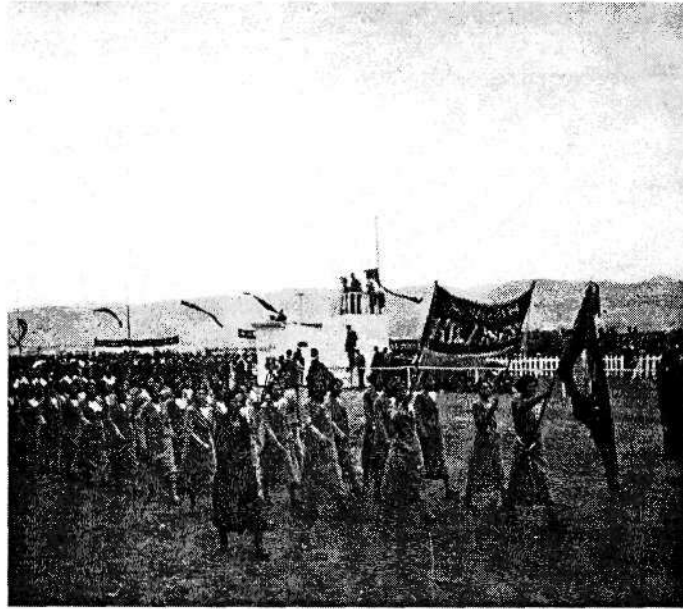
üç köşesinde üç yardımcı durmaktadır. Önde, yüzlerinde vatani kurtarmanın kararlılığı okunan ve adımlarını ileri atmış iki Türk piyade askeri, ardında gülle taşıyan bir Türk kadını. Bu kadın, Türk kadınlarının istiklal Savaşı'nda, Cumhuriyetin kurulmasında, büyük lidere karşı gösterdikleri güven ve vatanseverlik duygularını tam manasıyla temsil etmektedir."

Kaynaklar

- 1- Uluğ, Naşit Hakkı; **Hemşehrimiz Atatürk**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Yenilik Basımevi, İstanbul.
- 2- **Notice sur le concours concernant le monument a eriger a Angora par l'initlati-ve "Yeni Gün" en commemoration de la Victorie Nationale**, Imp. Ahmed İhsan & Cie., Constantinople, 1924.

©Meçhul Seyyah(lar)ın Ankara Fotoğrafları (Frank Fokke Ferwarda Arşivi)
© Kebikeç

©Meçhul Seyyah(lar)ın Ankara Fotoğrafları (Frank Fokke Ferwarda Arşivi)
© Kebikeç